

ut ostendat jam olim per ipsum Moysen a Deo promissum esse prophetam, qui legem antiquam transferat ad novam.

Adde quod omnino quoque ad hunc locum alludere videatur Pater de Filio Matth. XVII: *Ipsam audite*. Itemque ad hunc locum respexisse creditur ipse Filius Christus, quando ait Joan. V: *De me enim ille (Moyses) scripsit*. Et Philippus, quando dixit Joan. I: *Quem scripsit Moyses in lege*. Huc facit etiam, quod non dicatur: *Prophetas*, sed, *prophetam suscitabit tibi Dominus*.

Citant quidem alii pro sua sententia Aug.; non tamen verba ejus referunt, sed si in fonte inspiciatur, de solo Christo loquitur, ut lib. XVI cont. Faustum, cap. 18, ubi ita habet: *Quid habes, hæretica vanitas, unde te putes posse convincere, non de Christo esse prædictum, suscitabo illis prophetam de fratribus ipsorum, similem tibi*.

Ad fundamentum autem opinionis oppositæ respondeo et dico sensum contextus γ . 14 et 15 non esse hunc: Non debetis consulere magos, quia ego mittam vobis semper prophetas, qui vobis veritatem dicent; sed: Nolo ut consulatis magos, quia ex vobis orietur propheta veritatis, ad quem digne suscipiendum, audiendum, etc., vos præparare debetis per odium et execrationem omnium magorum.

Et sane remedium contra magos Deus illis sufficiens concesserat etiam sine ullis prophetis; nam vel per *Urim et Thummim*, vel alio quocumque modo Deus consuli poterat in dubiis, prout fecit David II Reg. XXI, 1. Unde Ochoziæ regi Israel, qui jusserat consuli magos, aut oraculum Beelzebub dei Accaron exprobat Elias dicens lib. III Reg., cap. 1, 3: *Numquid non est Deus in Israel, ut eatis ad consulendum Beelzebub deum Accaron?*

QUÆSTIO IV. — AN CAP. XIX FIAT MENTIO DE TRIBUS NOVIS URBIBUS REFUGII, ITA UT UNIVERSIM FUERINT NOVENI.

Cap. XIX, 8: *Cum autem dilataverit Dominus Deus tuos terminos tuos . . . γ . 9: addes tibi tres alias civitates*. Jam ante cis Jordanem designatæ erant a Moyse tres civitates refugii, scilicet *Bosor*, *Ramoth*, et *Golan*, supra cap. IV, 45; hic vero initio capituli γ . 2 jubentur Judæi tres quoque urbes trans Jordanem designare, intra limites terræ Chanaan: atque hinc Lyranus, Tirinus, A Lapide aliique probabiliter tres illas urbes, quæ γ . 9 addi jubentur, intelligunt de tribus novis urbibus constituendis, ita ut universim essent novem urbes refugii, scilicet tres cis Jordanem, in terra Sehon et Og; tres trans Jordanem, in terra Chanaan; et tres in terra expugnanda, et dilatanda versus Euphratem, et mare Rubrum.

Dices: Nunquam fuerunt novem urbes refugii: unde et Josue 20 non nisi sex urbes separantur; de reliquis autem tribus nulla usquam fit mentio.

R. Quod neque unquam fuerit habitatio Judæorum extensa usque ad Euphratem: unde David, qui terras illas expugnavit, et nullas ibi civitates refugii

constituit, contra hoc præceptum non deliquit: illud enim non obligabat, nisi quando ejectis devictisque gentibus, terra illa non ut tributaria, sed ut propria possessio a Judæis inhabitaretur; quod respectu totius Syriæ nunquam fecerunt Judæi, nequidem tempore Salomonis.

Inst. Ergo promissio de extendendis terminis terræ promissæ usque ad Euphratem, fuit conditionata; quod est contra ea quæ diximus supra cap. I.

Prob. Quia si terræ illæ tantum fuerint promissæ ut tributariæ, et non ut propria possessio, atque tunc non debuerint esse civitates refugii, hoc præceptum erit inutile; ergo illa promissio intelligi debet de dandis illis terris in possessionem sub conditione, quæ hic exprimitur γ . 9: *Si tamen custodieris mandata*, etc.

R. terras illas potuisse Judæis subijci duplici modo: 1. Sic ut essent tantum tributariæ, et nulli Judæi in illis habitarent, ut contigit tempore Davidis et Salomonis; et tunc civitates refugii non erant necessariae. 2. Ita ut non tantum essent tributariæ, sed ut Judæi illic habitarent, et dominarentur populo, etc., et tunc civitates refugii fuissent necessariae.

Porro quod Judæi non potuerint terras illas pro libitu suo possidere, deletis earum habitatoribus, colligitur ex cap. seq. γ . 10, 11 et 15: ubi præcipitur ut si alias civitates, præterquam chanaanæ, velint capere, offerant ipsis primo pacem; quam si acceptaverint, non poterunt delere habitatores, sed tributo subijciunt.

Ad id autem quod hic additur γ . 9: *Si tamen custodieris mandata*, etc., dici potest istam conditionem esse hanc: Si custodieris mandata Dei, dilatabit terminos tuos, ita ut terram sub tributo promissam, non solum habeas tributariam, sed etiam in possessionem, sicut terram Chanaan: nam tunc Deus efficiet, seu permittet ut habitatores pacem non acceptent, adeoque illos possis omnes delere, et eorum civitates ac agros possidere. Atque ita conciliari potest sententia S. P. Aug. cum opinione S. Hieron. de quibus supra cap. 1.

Etenim quod S. Hieron. epist. 129 ad Dardanum non doceat terram ad Euphratem usque, tanquam tributariam, sub conditione Judæis fuisse promissam, sed tantum velit eandem tanquam propriam, seu quasi hæreditariam sub conditione ipsis fuisse promissam, videtur evinci ex ejus propriis verbis: siquidem postquam de latitudine et longitudine terræ promissæ disseruisset, ita populum judaicum alloquitur: *Et ego fatebor hæc tibi repromissa, non tradita: Si observasses mandata Dei, et in præceptis illius ambulasses, si non pro omnipotente Deo coluisses Beelphegor, et Baal, Beelzebub, et Chamos: quos quia prætulisti Deo, omnia quæ tibi promissa fuerant, perdidisti; videlicet tanquam tibi tradenda, seu tanquam propria possidenda*.

Itaque conformiter ab statim dicta asserendum videtur quod terra ad Euphratem usque, Abrahamo Gen. XV absolute promissa fuerit tanquam tributa-

ria, ut docet S. Aug. et quod eadem hic Hebræis promissa sit tanquam hæreditaria, sed conditionate, si nempe custodierint mandata Dei, ut docet S. Hieronymus.

Quæ cap. XX præscribuntur circa tempus belli et prælii, particularem non continent difficultatem.

CAP. XXI, XXII, XXXIII.

Jubet Deus expiari homicidium occultum, per cæsionem cervicis vitulæ, et per protestationem magistratus de sua innocentia; pronuntiatur maledictus, qui pendet in ligno: vetatur assumi habitus sexui non congruus; Ammonites, Moabites et alii arcentur ab Ecclesia Dei.

QUÆSTIO PRIMA. — CUR POTIUS MALEDICTUS DICATUR A DEO, QUI PENDET IN LIGNO, QUAM QUI MORITUR ALIO SUPPLICII GENERE.

Postquam Deus cap. XXI præcepisset, ut si reus appensus fuisset in patibulo, non permaneret cadaver ejus in ligno, sed eadem die sepeliretur, hanc rationem subjunxit.

γ . 25: *Maledictus a Deo est, qui pendet in ligno*. Versio hebraica Pagnini, item Aquilæ, Theodotionis, et Symmachi in eundem sensum conveniunt; sed textus chaldaicus habet: *Non permanebit in ligno cadaver ejus, quia alleviatus a Deo est, qui pendet in ligno*, ut sensus sit: sepeliatur, quia satis pœnæ luit suspensio, et morte sua.

Expositio illa orta videtur ex verbo hebraico *Halal*, quod significat non tantum execrari et maledicere, sed etiam alleviare. Attamen optime vertit interpret latinus; nam verbum *Halal* usitate significat maledicere, execrari, devovere, ut patet Levit. XIX et XXV. Unde LXX habent: *Maledictus omnis, qui pendet in ligno*. Similiter legit Apost. ad Galat. III, 13. Sed quæstio superest quare potius suspensus dicatur a Deo maledictus, quam alii rei alio mortis genere puniti.

Abulensis rationem dat hanc: Quia, cum talis et vultu et tota membrorum compage præ se ferat quamdam Dei imaginem, ignominia suspensi in Deum quodammodo redundat; adeoque juxta ipsum suspensus non est maledictus, sed maledictum est, seu ingratum Deo, quod cadaver suspensi maneat in ligno.

Andreas Masius in cap. VIII Josue, 28, ideo putat maledictum dici suspensum, præsertim post mortem, quia quandiu mare in ligno post mortem, offert hominibus perpetuam speciem de animæ humanæ mortalitate, dum vident humana corpora bestiarum loco esse.

Sed utraque hæc explicatio insignium interpretum judicio, non tam genuina et solida, quam subtiliter inventa videtur: et non tantum suspensus, sed quibusvis mortuis, et cadaveribus quadrat.

Tirinus existimat dici maledictum, quia suspensio erat maxime infame, et vilissimum mortis genus.

Verior et communior est opinio, ideo suspensus dici maledictum, quia omnes mali sunt Deo execra-

S. S. XXVI.

biles, et ideo de terra, quam citissime, etiam secundum corpus tollendi, et ex conspectu ac memoria hominum auferendi, tanquam publico indigni, ne terra diutius contaminata maneat.

Peculiariter tamen hoc de suspensis præscribitur, quia, qui moriebantur alio mortis genere, lapidibus, aut aquis sepeliebantur, aut flammis absumebantur, ita ut ipsorum cadavera non paterent publico conspectui, sicut suspensorum.

Quia ergo quoad eorum cadavera, qui ferro aut alio mortis genere humi moriebantur, ne sinerentur super terram putrescere, ipsa foeditas, foetor, et offensio sensuum humanorum satis admonebant; quoad illos præcepto non erat opus, sed tantum quoad suspensos in sublimi, ubi facile potuissent relinqui.

P. 1. an generalis hæc sententia: *Maledictus qui pendet*, etc., etiam ad Christum pertineat.

Tertullianus lib. cont. Judæos, cap. X, ab hac lege Christum eximit, quia non propter suum peccatum ligno affixus est. Attamen lib. de Patientia, cap. VIII, exemplo Christi christianos ad martyrium exhortans ait: *Dominus ipse maledictus in lege est, et tamen solus est benedictus: igitur Dominum servi sequamur, et maledicamur patienter, ut benedicti esse possimus*.

Resp. verbis Apostoli ad Galat. III, 13: *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum; quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno*. Sicuti ergo propter hominis peccatoris assumptionem carnis mortalitatem factus est in similitudinem carnis peccati, ita et suspensio suo similitudinem gessit hominis a Deo maledicti, et pro tali reputatus est. Plura de hac re videri possunt apud S. P. Aug. lib. XIV cont. Faust., cap. 2, 3, et 12. Item lib. cont. Adimantum, cap. 21.

P. 2. an cap. XXII, 1, ubi dicitur: *Non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, et præteribis, per fratrem intelligatur quilibet proximus*.

R. Licet nonnulli putent nomine fratris intelligi solum Hebræum, quo modo forte etiam Judæi intellexerunt; rectius tamen Marius et alii ex natura hujus præcepti deducunt nomen fratris generatim accipi, ut comprehendat etiam omnes qui non erant Hebræi, imo qui nequidem erant proselyti. Cum enim γ . 2 supponatur nesciri, quis bovis, aut ovis errantis dominus sit; nec ex ipsis rebus hoc innotesceret, an esset Judæus, proselytus, aut ethnicus: necesse est nomen fratris ad illos omnes extendi.

QUÆSTIO II. — QUID INTELLIGATUR PER ECCLESIAM, A CUJUS INGRESSU PROHIBENTUR AMMONITÆ ET ALII.

Cap. XXIII, 3: *Ammonites et Moabites . . . non intrabunt ecclesiam Domini in æternum*. Triplex potissimum hic affertur interpretum expositio.

1. Per ecclesiam aliqui intelligunt atrium templi, vel tabernaculi, et pro hac sententia facit illud Jeremiæ Thren. I, 10: *Vidit (Jerusalem) gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas ne intrarent ecclesiam tuam*.

(Vingt-une.)

2. Lyranus, Cajetanus et Oleaster per ecclesiam intelligunt magistratum populi. Pro hac sententia facit illud, quod Ecclesiastici cap. XXXVIII, 37, de mechanicis artificibus dicitur: *In ecclesiam non transierunt, super sellam iudicis non sedebunt, et testamentum iudicii non intelligent.* Hanc expositionem amplectitur D. Thom. 1, 2, Q. 105, art. 3, ad 2.

5. Menochius, Tirinus, A Lapide et Jansenius dicunt quod intrare ecclesiam hic idem sit, quod in civium numerum censi, et de populo israelitico reputari, perinde ac si ex 12 patriarchis quis oriundus esset, atque adeo, ut dignitatum et officiorum capax fiat; ut gaudeat juribus Judæorum, v. g., fruendi privilegiis anni septimi remissionis, et anni jubilæi, etc. Non ergo eunuchi, Ammonitæ, etc., arcentur hic a judaismo, fide, et salute: nam certum est quod possent fieri proselyti, atque adeo admitti ad Phase, aliaque sacra Judæorum; ut patet Exod. XII, 48. Arcentur itaque tantum a societate politica, jure, ac privilegiis judaicis, quibus subinde donabantur alienigenæ, qui tunc censebantur intrare in ecclesiam Domini. Hoc tertio modo sumitur ecclesia Numer. XX, 4, dum dicitur: *Cur educistis ecclesiam Domini in solitudinem?* Et Judic. XX, 2: *Cunctæ tribus Israel in ecclesiam Dei convenerunt.*

Marius tres illas expositiones probabiles censet. Primam et secundam, maxime primam, refutat Jansenius ex hebræo: nam *Cahal*, inquit, non significat ullam templi, vel atrii partem, nec etiam magistratum, sed tantum congregationem populi.

Sed versio Pagnini vocem hebraicam nunc *concionem*, seu congregationem, nunc *ecclesiam* interpretatur. Unde expositio tertia sicut est communior, ita et verisimilior.

Nec textus citatus pro prima multum facit, nam gentes poterant intrare atrium gentium, quod Salomon illis ædificaverat. Unde sensus est: Gentes, quæ nec de magistratu, nec de populo judaico esse possunt, jam dominantur nostri, et profanant sanctuarium seu templum.

P. quomodo Ruth moabites, et Achior ammonites, salva hac prohibitione divina, intraverint in ecclesiam Domini; et cur Deus noluerit in templo offerri mercedem prostibuli.

Respondet A Lapide quod, dum Moabites et Ammonitæ arcentur ab ecclesia, excipiantur feminae. Similiter dicit Jansenius: de feminis videtur alia ratio fuisse. Quod non est mirum, inquit, quia extra gentes Chananæas, quælibet gentilis uxor duci poterat; ut patet ex cap. XXI, 15. Quinimo D. Thom. 1, 2, q. 105, art. 3, ad 1, admittit dici posse quod *illa prohibitio extendebatur ad viros, non ad mulieres, quibus non competit simpliciter esse cives.* Et S. P. Aug. Q. 55 in Deuter. ita scribit: *An Ammonitas prohibuit admitti, non Ammonitidas, id est viros, non feminas?*

Præfata solutio sufficit quidem pro Ruth, sed non pro Achior, quem constat fuisse Ammonitam; et tamen Judith XIV, 16, legimus eum oppositum fuisse

ad populum Israel, cum omni successione generis sui. Quare

R. et dico: Per has leges non prohibebatur gentium conversio ad judaismum, sed tantum participatio in privilegiis quibusdam, ut supra dictum est. Itaque Ruth quidem, et Achior conversi fuerunt ad judaismum, et accensebantur proselytis; admissi tamen non fuerunt ad civiles prærogativas, quas habebant Judæi: Ruth quidem pro sua tantum persona; nam cum esset mulier, ejus filius Obed erat vere judæus, utpote natus ex Booz principe tribus Juda: Achior autem etiam pro tota sua progenie exclusus fuit.

ÿ. 18: *Non offeres mercedem prostibuli... in domo Domini.* S. P. Aug. Q. 58 in Deuter.: *Hujus legis videtur ea esse causa, quia superius prohibuerat esse meretricem de filiabus Israel, aut quemquam filiorum Israel uti meretrice: et ne surreperet cogitationi expiari posse hoc peccatum, si aliquid offerretur inde in templo, dicendum fuit quod sit abominatio Domino.*

Ea quæ cap. XXIV præscribuntur circa libellum repudii, hic omitimus, quia de istis jam agi solet in theologia.

CAP. XXV, XXVI.

Præcipitur benignitas erga jumenta laborantia; mandatur ut frater fratri sine liberis defuncto semen suscitetur. Agitur de professione gratitudinis erga Deum per Hebræos facienda.

QUESTIO PRIMA. — DE LEGE SUSCITANDI SEMEN FRATRI SINE LIBERIS DEFUNCTO.

Cap. XXV, 5: *Quando habitaverint fratres simul: non agitur de habitatione in eadem domo aut loco; hoc enim parum ad rem præsentem conduceret, ut observat Abulensis: sed sensus est, cum simul vixerint; sive, ut Tirinus ait, quando ejusdem tribus et familiae fuerint.*

Et unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri: sed accipiet eam frater ejus. Putat Calvinus per fratrem hic intelligendum esse cognatum; quia inquit, Levit. XVIII, 16, vetatur ne frater ducat uxorem fratris sui.

Attamen Abulensis, Cajetanus, Jansenius et alii passim fratrem proprie dictum hic accipiunt; et videtur id satis constare ex praxi Judæorum, Math. XXII: ubi Sadducæi quæstionem proponunt de septem fratribus, quorum unus post alium eandem uxorem acceperant. Unde videtur hic lege præceptum, quod jure quodam ante legem servabatur, ut patet Gen. XXXVIII, ubi mortuo secundo fratre, tertius promittitur ipsi Thamar.

Itaque est hic exceptio a lege Levit. XVIII, 16. Si ergo deessent fratres, cognati proximi non tenebantur uxorem sine liberis defuncti ducere, nisi in eo casu, quo vellent esse hæredes bonorum ejus; ut colligitur ex historia Booz, relata cap. IV lib. Ruth.

Legem hanc tantum obligasse fratres, ex eo etiam

suadetur, quod hic nulla fiat mentio cognati, semperque ingeminetur nomen fratris. Unde in textu hebraico, prout ad verbum vertunt Pagninus et Cajetanus, habetur: *Levir accipiet eam*, id est frater mariti. Mirum proinde, quod sic scribat Estius: hebraice est: *Cognatus ejus*, atque adeo, si frater non erat, debebat mulier conjungi ei, qui maritum ejus proxime contingebat.

Et suscitabit semen fratris sui: prolem scilicet, quæ fratris defuncti nomen et stirpem propaget.

Causæ legis istius assignari possunt variæ, scilicet ut ita familiae distinctæ servarentur, neque confunderentur hæreditates: ut charitas fraterna sanciretur, ut memoria defunctorum retineretur; et quædam resurrectionis imago carnalibus hominibus adumbraretur, ut notat Julius Africanus apud Eusebium lib. I Histor., cap. ult.; frater enim mortuus quodammodo resurgebat, per semen a fratre suscitatum.

P. 1. Quid si frater defunctus reliquisset filiam, non filium, an frater superstes tali casu deberet ducere uxorem defuncti.

R. quamvis affirmant Abulensis et A Lapide; rectius tamen videtur negare Tirinus: quia extra casus hic exceptos, non licebat viduis nubere fratri mariti defuncti; ut liquet ex lege Levit. XVIII, 16: atqui hic casus non videtur excipi: nam et filia inter liberos censetur, et eo casu filia superstes erat hæres patris, ut liquet Numer. XXVII, 8: et per maritum ex eadem tribu et familia sibi conjunctum, defuncti nomen seu stirps propagari poterat, ut satis indicatur ibidem, cap. XXXVI, in filiabus Salphaad; ergo, etc.

Dices cum A Lapide: *Suscitare semen* est suscitare prolem masculam, quæ fratris defuncti nomen et stirpem propaget: feminae enim nunquam gerunt nomen patris, vel avi, sed mariti. Unde et in Hebræo hic ÿ. 5 loco *absque liberis* juxta versionem Pagnini habetur: *et non ei filius*; ergo, etc.

R. Neg. ant. nam licet feminae non hæreditantes forte in vet. lege non gererent nomen patris, tamen hæreditantes illud gerebant, et stirpem ejus propagabant: siquidem et ipse A Lapide admittit quod, si defuncto fratre, filia fuisset superstes, nec superfuisset frater qui suscitasset semen fratri defuncto, tunc filia ista accepisset hæreditatem patris sui, et qui eam duxisset, suscitasset semen patri ejus defuncto.

Ad id autem, quod ex versione Pagnini allatum est dico, casu quo ita in hebræo habeatur, verbum *filius* accipi debere generatim, ita ut idem significet quod *proles*; quo sensu sumi videtur Lucae I, 7. Etenim quod hic ita accipi debeat, eruitur ex nostra Vulgata seu translatione S. Hieronymi, qui ex hebræo vertit: *absque liberis*.

P. 2. quo sensu dicatur ÿ. 6, quod primogenitus debuisset vocari nomine defuncti.

R. id non dici seu præcipi, ut idem omnino nomen gerat, sed ut vocetur filius, utique legalis, patri sui defuncti, ut ejus hæreditatem adeat. Primogenitus ergo vocabatur filius defuncti, reliqui vero erant solius

generantis, ejusque nomine vocabantur. Unde S. P. Aug. lib. II. Retract., cap. 12, de hac lege ita scribit: *Suscitare nomen defuncti, quod dictum est, ad hoc lex valere præcepit, ut ejus* (nempe fratris sine liberis defuncti) *filius diceretur, non ut hoc quod ille vocaretur.* Et sic Booz filium, ex Ruth susceptum, non appellavit *Mahalon*, quo nomine prior Ruth maritus vocabatur, sed nominavit eum *Obed*.

QUESTIO II. — QUOMODO INTELLIGATUR QUOD JUBENTUR HEBRÆI IN PROFESSIONE GRATITUDINIS DICERE: *Syrus persequatur patrem meum.*

Cap. XXVI, 2: *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias.* Non itaque de quibusdam tantum, quas *mundas* nonnulli vocant, sed de omnibus omnino: nam omnes fruges erant *mundæ*; sola vero animalia distinguuntur per immunda et munda.

ÿ. 5: *Et loqueris in conspectu Domini Dei tui: Syrus persequatur patrem meum, qui descendit in Ægyptum, et ibi peregrinatus est in paucissimo numero: crevitque in gentem magnam.* Quis autem sit hic Syrus, et quæ istius persecutio, explicat textus chaldaicus dicens: *Laban Syrus quæsiuit perdere patrem nostrum.*

Communis itaque hujus loci interpretatio est: *Laban socer Jacobi, qui habitabat in Mesopotamia Syriae, persequatur Jacobum fugientem; nam Mesopotamia, in qua Laban habitabat, est pars Syriae: unde et II Reg. X, 16, et alibi passim, in Scripturis vocatur Mesopotamia Syriae.*

Igitur profitentur hic Hebræi in oblatione primitiarum, omne quod habent, Dei donum esse (cum jam inde a primo gentis suæ initio persecutiones, malaque plurima passi sint, quibus succubitori fuissent, nisi eos Deus protexisset), atque ideo se in solemnem gratiarum actionem primitias istas Deo omnium largitori offerre.

Pagninus ex hebræo vertit: *Syrus periens pater meus, et descendit in Ægyptum*, quasi diceret: *Syrus pater meus peribat aut periturus erat, et ita sensus est: Jacob, qui habitavit in Syria, frumenti penuria (non quidem tunc, sed postea) laborans, ita ut metueret, ne ipse cum suis consumeretur inopia (ut dicitur Gen. XLII), descendit in Ægyptum.*

Similiter et Vatablus vertit: *Syrus ille penuria laborans fuit pater meus.* Uterque autem ille sensus cum latino fere coincidit: est enim protestatio gratuite donationis terræ promissæ et divitiarum, quas habebant Hebræi.

Cap. XXVII et XXVIII præscribitur erectio lapidum ingentium, quibus Deuteronomium inscribatur: exhibetur ceremonia publicæ benedictionis et maledictionis; multaque mala violantibus legem Dei intentantur, circa hæc

P. quo sensu inter ceteras maledictiones cap. XXVIII, 66, ponatur: *Et erit vita tua pendens ante te, etc.*

R. In sensu litterali hic est periphrasis summi angoris, et animi ad omne momentum mortem expe-

ctantis. Unde subiungitur: *Fmebis nocte et die, et non credes vitæ tuæ: id est, desperabis te posse diutius supervivere: quem sensum planiorem facit y. 67: Mane dices: Quis mihi det vesperum, etc.*

In sensu tamen allegorico, plerique antiqui patres verba hæc ad Christum Dominum referunt; qui cum esset vita mundi, sicut de se in Evangelio testatur, pependit ante oculos Judæorum in cruce, et non crediderunt ei. Hunc sensum tradunt S. Irenæus lib. IV, cap. 25; Tertul. lib. cont. Judæos, cap. 11; S. Cyrilianus lib. de Idolorum vanitate; S. Cyrillus Catechesi XIII; S. Athanas. lib. de Incarn. Verbi; S. Leo serm. 8. de Passione; et præ cæteris S. P. Aug. lib. XVI cont. Faust., cap. 22, ubi de textu citato ita scribit: *Quæ verba et aliter posse intelligi, potest aliquis dicere; de Christo autem non intelligi, nec Faustus ausus est dicere, nec quisquam prorsus audebit, nisi qui negaverit, aut Christum esse vitam, aut a Judæis visum esse pendentem, aut eos illi non credidisse. Cum vero et ipse dicat: «Ego sum vita,» et eum pependisse constet ante oculos non ei credentium Judæorum, non video cur dubitare debeamus, id etiam de Christo scripsisse illum, de quo Christus ait (Joan. V, 47): «Ille enim de me scripsit.»*

CAP. XXIX, XXX, XXXI.

Reprehendit Moyses Judæos, quod per magnalia et beneficia Dei eis præstita, ad ejus amorem et obedientiam non assurgant: docet legem esse observatu facilem; scripto consignat Deuteronomium: jubetque illud in latere arcæ fœderis asservari.

QUÆSTIO PRIMA.—QUO SENSU DICATUR, QUOD VESTIMENTA HEBRÆORUM IN DESERTO NON SINT ATTRITA.

Postquam Moyses cap. XXIX Israelitis in memoriam revocasset, quod Deus eos adduxisset 40 annis per desertum, adjungit y. 5: *Non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt.* Aben Esra dicit: Manna fuit illis temperamentum, ut non gigneret sudorem, quo vestes perustæ inveterarentur: sed hoc non sufficiebat hic; solo enim usu teruntur vestes, præsertim si quis iter faciat.

Nonnulli critici dicunt, per jam citata Scripturæ verba nihil aliud significari, quam quod nihil Hebræis in solitudine defuerit; cum mercatores arabes omnibus in rebus præsto essent. *Revera* [inquit unus ex illis in cap. VIII. Deuteronomii] *in hac solitudine Israelitis comparare quiddam ad eorum nutritionem atque vestitum necesse esset, nonne satis sensibile erat divinæ providentiæ argumentum? Illis erant pecora, argentum, atque artifices: nihil impedimento erat quominus eorum in lucrum cederent lanae, oviumque pelles, atque a finitimis populis, quiddam sibi deesse poterat, coemerent.*

Unde et tandem concludit: *Hic nobis animo singularis erga populum suum Dei providentiæ recolenda est; non verò sunt sine necessitate miracula multipli-*

canda. Verum hæc opinio nullo modo admittenda, sed omnino rejicienda videtur.

1. Quia verum non est, quod Hebræi ex commercio cum vicinis gentibus vestes sibi comparaverint; quandoquidem gentes illæ fere omnes essent hostiles. Unde Hebræi cum eis vix unquam habebant commercia. Et etiam dato quod habuissent, tamen moraliter impossibile apparet, quod toto tempore 40 annorum, quibus in deserto peregrinati sunt, ex illis commerciis tot vestes sibi comparare poterint, quot erant necessariae pro tanta hominum multitudine.

2. Moyses tum hic, tum supra cap. VIII, inter magnalia et summa Dei beneficia recenset, quod Israelitis in deserto nihil defuerit quoad victum et vestitum: ergo sicut fuit miraculum, quod 40 annis non laboraverint inopia cibi et potus, ita pariter summum miraculum fuit, quod vestimenta eorum toto illo tempore non fuerint attrita.

3. Quia in alia opinione non possunt verificari præcitata Scripturæ verba: *Non sunt attrita vestimenta vestra, etc.*; vel, ut supra cap. VIII, 4, dicitur: *Vestimentum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit:* aut, ut fertur habere textus hebraicus: *Vestis tua non veteravit desuper te.* Nam supponamus quod Deus de rebus ad victum et vestitum necessariis adeo copiose alicui provideret, ut quotiescumque vestimenta ejus trita sunt, semper sibi possit procurare nova: de eo post longum spatium annorum non posset dici, quod vestimenta ejus non sint attrita, aut vetustate nequaquam defecerint: ergo etiam supposito, quod Deus Judæis in deserto ex commercio, quod habebant cum vicinis gentibus, adeo copiose providisset, ut, quotiescumque indigebant novis vestibus, easdem sibi comparare possent, Moyses pariter populo Israel dicere non potuisset, quod toto tempore 40 annorum vestimenta eorum non fuerint attrita, aut vetustate nequaquam defecerint. Unde

4. Etiam si tantisper gratis concederetur, quod Hebræi ex commercio cum gentibus, aliisque mediis naturalibus vestes sibi comparare potuissent; tamen propterea non foret neganda miraculosa soliditas, per 40 annos a Deo concessa vestibus Hebræorum, ut scilicet nullatenus rumperebantur, vel tererentur. Nam licet Christus, v. g., potuerit varios infirmos sanare et curare mediis naturalibus, tamen propterea non est negandum quod eos sanaverit supernaturaliter, seu miraculose, quia nimirum id clare exprimit Evangelium; ergo pariter non est neganda jam memorata miraculosa soliditas, quia eandem clare exprimit liber Deuteronomii. Non ergo hic miracula sine ulla necessitate, seu fundamento multiplicantur, sed e contra oppositæ opinionis patroni, et ad excessum critici, miracula, in Scriptura clarissime expressa, gratis et sine ullo prorsus fundamento negant, et quodammodo eliminare conantur.

Itaque grande hoc miraculum nedum admittendum est; sed et simul cum S. Justino in Dialogo cum Tryphone dicendum videtur vestes cum parvulis crevisse, quandoquidem non pauci Israelitarum, Ægypto

exeuntium, parvuli fuerint, pro quibus in deserto non videntur semper potuisse novas vestes comparare.

R. vestimenta Hebræorum in toto itinere per desertum nunquam fuisse trita, pariter tradit S. P. Aug., cujus unius auctoritas merito præferenda est auctoritati omnium similium criticorum. Audiatur S. doctor ad præfatam Scripturæ locum attendens lib. 1 de peccat. Merit., cap. 2 et 3. *Si, inquit, non peccasset Adam, non erat expoliandus corpore, sed supervestiendus immortalitate et incorruptione, neque enim metuendum fuit, ne forte diutius hic vivendo in corpore animali, senectute gravaretur, et paulatim veterascendo perveniret ad mortem.* Atqui ut id exemplo probet, pergit S. P.: *Si enim Deus Israelitarum vestimentis et calceamentis præstitit quod per tot annos non sunt obtrita, quid mirum si obedienti homini ejusdem potentia præstaretur, ut animale ac mortale habens corpus, haberet in eo quendam statum, quo sine defectu esset annosum, tempore quo Deus vellet, a mortalitate ad immortalitatem sine media morte venturus.*

P. unde parvuli, qui nascebantur in deserto, nova vestimenta et calceamenta consecuti sint.

R. eos accepisse vestimenta et calceos ex vestibus calceisque non detritis morientium: quæ semel aptata corporibus parvulorum, cum crescentibus, iterum non atterenda crescebant. Ut enim advertit A Lapide, tot fere sunt mortui in deserto, quot nati, ut clarum est, si conferatur cap. XII Exod., 57, cum cap. XXVI Numer., 51. Addi posset, quod Israelitæ ab Ægyptiis abstulerint vestim plurimam; Exod. XIII, 55; atque ab Amaleciis cæsis auferre potuerint. Denique cum Hebræi tam viri, quam feminae in deserto non essent prorsus otiosi, ab iis ex lana et corio cæsorum animalium, vestes texti, et calcei confici etiam potuerunt.

Non videtur igitur admittenda opinio Abulensis, qui putat vestes quas Hebræi secum extulerant ex Ægypto, quamvis essent majores, supernaturaliter tamen fuisse immunitas et contractas, atque accommodatas corpusculis parvulorum, easdemque rursus cum eis crescentibus crevisse; nulla quippe necessitas cogit ejusmodi miraculum adstruere.

QUÆSTIO II.—QUÆDAM ALIA RESOLVUNTUR.

Cap. XXX, 4: *Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde (si penitentiam egeris) te retrahet Dominus Deus tuus.* Cardines cæli, id est extrema orbis, inquit Sa, ubi cælum videtur terræ conjungi.

In hebraico juxta Pagninum habetur: *Si fuerit expulsus tuus in extrema cælorum.* Unde et hoc modo illa verba transferuntur in textu latino lib. II Esdræ cap. I, 9: *Etiam si abducti fueritis ad extrema cæli.*

Abulensis per cardines cæli accipit quatuor mundi plagas, scilicet orientem, meridiem, occidentem, et septentrionem.

A Lapide per cardines cæli vult intelligi duos polos, scilicet arcticum et antarcticum; quia sicut ostii cardines sunt fixi et immobiles, in iisque volvitur et

movetur ostium, ita poli sunt fixi et immobiles, in iisque volvitur cælum, inquit auctor citatus.

Verumtamen per hæc extrema, non soli poli, sed quælibet extrema cæli plaga videtur potius intelligenda, ut liquet ex ipso textu: nam est locutio hyperbolica, qua significatur Deum Judæos penitentes reducturum esse in Palæstinam, non solum ab utroque polo, sed a quibuscumque regionibus etiam remotissimis, etiamsi tam remotæ essent a terra Sancta, quam remoti sunt cardines cæli a terra.

Cap. XXXI, 9: *Scriptit itaque Moyses legem hanc: scilicet Deuteronomium et canticum quod habetur seq. cap., ut patet hic y. 22.*

Putat A Lapide quod utrumque scripserit, antequam ea pronuntiaret, ac promulgaret populo; et pro ratione subiungit: Nam eadem die, qua hæc dixit Moyses, et populo benedixit, ascendit in montem Nebo, ut patet cap. seq., y. 48 et 49, ibique mortuus est: nec enim potuisset Moyses eodem die totum Deuteronomium dicere, simul et scribere, ut ait Abulensis.

Opinio hæc probabilis est: attamen cap. seq., y. 48, tantum dicitur, quod eadem die, qua scilicet finivit loqui, jusserit eum Dominus ascendere in montem, id est, mandatum ascendendi acceperit, non quod eadem die ascenderit, aut quod Deus jusserit ut eadem die ascenderet.

y. 26: *Tollite librum istum (scilicet Deuteronomium jam descriptum), et ponite in latere arcæ.* Non igitur hic liber intra ipsam arcam, in aliquo ejus angulo posita est, sed in latere exteriori, puta in aliqua tabula, quæ erat ad latus arcæ. Liber tamen hic, ædificato templo, non amplius in sancto sanctorum, sed neque in sanctuario asservatus, sed in gazophylacium translatus fuit ut patet ex II Paralip. XXXIV, 14.

Caput XXXII continet canticum cycneum Moysis morituri: *Audite cæli quæ loquor, quod a rabbinis vocatur summarium, seu compendium totius legis.* Cap. XXXIII Moyses benedicit singulas tribus singularis suis benedictionibus.

CAPUT XXXIV.

Moyses e Phasga vertice montis Nebo contemplatus terram Chanaan, jussu Dei moritur, et occulte per angelos sepultus defletur a populo: substituitur ei Josue, ac tandem liber concluditur elogio Moysis a familiaritate cum Deo, etc.

QUÆSTIO UNICA.—DE MORTE ET SEPULTURA MOYSIS.

Vers. 1: *Ascendit ergo Moyses de campestribus Moab super montem Nebo, in verticem Phasga: dicitur Nebo mons altissimus montium Abarim: Phasga autem vertex sublimissimus montis Nebo.* Eo autem ascendit, quia inde late patebat prospectus terræ promissionis.

Ostenditque ei Dominus omnem terram, etc.; datum hoc est Moysi in solatium denegati introitus.

y. 5: *Mortuusque est ibi Moyses... jubente Domino.* Quia non tam defectu virium, quam voluntate